

З метою формування просторового мислення, підвищення ефективності роботи над пейзажем доцільно заохочувати майбутніх художників-педагогів до систематичних вправ, які мають поєднувати роботу на природі та ретельне вивчення існуючого досвіду на прикладі відомих вітчизняних та закордонних майстрів пейзажу.

Так, майбутнім учителям образотворчого мистецтва пропонувалося зробити декілька графічних замальовок обраного викладачем природного мотиву з природи, використовуючи різні точки зору та різні формати: квадрат, прямокутник, видовжений за горизонталлю та вертикаллю. Основною задачею на цьому етапі був чіткий розподіл великих просторових відношень у відповідності до конкретного задуму. Вагомим значенням у роботі над пейзажем набував певний порядок послідовних дій: від загального до часткового; від визначення лінії горизонту, розподілу на плани, тонального рішення великих просторових відношень, у межах яких перебувають певні об'єкти, що потребують більш ретельної проробки. Одночасно з роботою на природі пропонувалося розглянути твори видатних митців Харківської пейзажної школи кінця XIX – початку XX століття. Наприклад, графічні пейзажі С. Васильківського (Коробів хутір. Луки. 1882; Малоросійський пейзаж; Косачі. 1885). Майбутні фахівці художньо-педагогічної галузі мали проаналізувати, як вирішувалися питання організації просторових відношень у творчості попередників та скористатися їх досвідом.

Висновки. Потреба пошуку шляхів оптимізації навчального процесу сучасної художньої освіти вимагає від викладача більш обґрунтованого, осмисленого підходу у формуванні просторового мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Ключову роль просторового мислення у становленні творчої особистості митця висвітлювали такі науковці як: С. Базаз'янець, О. Нікуліна, Т. Штикало, І. Якиманська, Є. Кібрик, О. Денисенко, Ю. Дюженко, І. Огієвська та інші. Складність процесу трактовки простору на площині для майбутніх художників-педагогів потребує вирішення наявної проблематики шляхом застосування роботи над пейзажем, що передбачає як натурні спостереження, виконання короткострокових замальовок, так і вивчення мистецького досвіду попередників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базаз'янець С. Художник, пространство, среда. – М.: Советский художник, 1983. – 240 с.
2. Денисенко О. И. Судаков А. Портрет земли: Живопись, графика / О. Денисенко. – Х. : Інститут монокристалів, 2005. – 164 с.
3. Дюженко Ю. М. С. Ткаченко / Ю. Дюженко. – К. : Мистецтво, 1963. – 42 с.
4. Кібрик Є. Объективные законы композиции в изобразительном искусстве. – М.: Советский художник, 1967. – 136 с.
5. Нікуліна О. Природа глазами художника. Проблема развития современной пейзажной живописи. – М.: Советский художник, 1982. – 175 с.
6. Огієвська І. С. І. Васильківський / І. Огієвська. – К. : Наукова думка, 1980. – 165 с.
7. Штикало Т.С. Формування просторового мислення // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.184: Педагогіка та психологія. – Чернівці: "Рута", 2003. – 256 с.
8. Якиманська І. Розвиток просторового мислення школярів. – М. : Педагогіка, 1980. – 240 с.

*Василь Шнак
(Київ, Україна)*

АКВАРЕЛЬНИЙ ЖИВОПИС УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ

У статті в історичному аспекті розглядається розвиток акварельного живопису, творчість його майстрів різних шкіл які стали підґрунтям розвитку акварельного живопису на Україні в усьому його розмаїтті.

Ключові слова: мініатюра, пейзаж, портрет, натюрморт, ілюстрація, театральна декорація, акварелі-етюди, акварелі-картини.

This article is considered a historical perspective the development of watercolor painting, the work of its artists of different schools have become a basis of watercolor painting in Ukraine in all its diversity.

Keywords: miniature, landscape, portrait, still life, illustration, theatrical scenery, watercolor sketches, watercolor paintings.

Акварель відома з давніх часів. Спочатку її, із додатком білил, вживали для оздоблення папірусів у Стародавньому Єгипті. Так само нею користувалися ілюстратори середньовічних рукописних книг, створюючи чудові мініатюри (франц. miniature, від латин. *minium* – сурик: різновид червоної акварельної фарби). Особливо прекрасні виходили персидські малюнки III століття до н.е., які вирізняються своїм професіоналізмом, якістю виконання, багатством орнаментики. Із розвитком писемності всі країни й народи прикрашали рукописи дедалі більш живописним зображенням. Зокрема, вірменські манускрипти надзвичайно збагатили мистецьку скарбницю світу. Також неперевершені шедеври залишили нам індійські майстри. Художники XV–XVII століть писали акварельними засобами ескізи до картин і фресок, розфарбовували гравюри й архітектурні кресленики. В ті часи не

Особливо відзначалися глибиною тонів, прозорістю й чистотою фарб малюнки Якоба Йорданса.

У другій половині XVIII століття Англія стала батьківщиною багатьох видатних акварелістів, серед яких особливого визнання набули акварельні роботи Джона Козенса й Томаса Гертіна. Написані ними на зволоженому папері м'які, неяскаві пейзажі впливали й на розвиток олійного малярства, змінюючи його колорит. Сама англійська природа з її постійними туманами наштовхнула до вживання прозорої акварелі. Ця палітра стала повнозвучно кольоровою, відмінною від монохромних зарисовок. Засновниками англійської акварельної школи вважають талановитих майстрів Вільяма Тернера, Джона Констебля, Річарда Бонінгтона. Вони виробили прекрасну техніку, яка передає повітряну перспективу, дозволяє відчути кожен порух повітря, мерехтіння сонячного світла. Англійські акварелісти (насамперед, Вільям Тернер) відкрили «лондонські тумани». Вони не зазнавали жодних перешкод у передачі туманної мли, розсіяного сонячного освітлення, яке пробивається крізь вологе повітря з накрапанням дощу.

Серед інших жанрів образотворчого мистецтва в Англії акварельний пейзаж визнано традиційно національним. Ним захоплюються всі художники країни, зачаровані творчістю Томаса Гертіна, який відтворював звичайні сільські краєвиди або розгорнуті місцеві ландшафти з особливим освітленням. Джон Констебль став автором багатьох “виставкових” акварелей. Його етюди були взірцем передачі світлоповітряного середовища. В основі праць цієї когорти живописців здебільшого лежить поєднання темного і світлого, переливи мазків від світлих полисків до оксамитової глибини. Загалом англійське акварельне письмо розкрило художникам світової спільноти великі можливості для ліричного відтворення зорового естетичного сприйняття безмежних чарів докільля. Воно благодатно вплинуло на розвиток цього виду мистецтва далеко за межами туманного Альбіона.

У Франції, наприклад, наслідуючи англійські манери, працювали Теодор Жерико, Ежен Делакруа та інші відомі митці. Пізніше вони відійшли від запозичень і створили власну оригінальну техніку і стиль легких ескізних акварельних зображень, які яскраво і образно передають швидкоплинність вражень зображувальних творів. До

Німеччини англійський вплив приходить через посередництво французької художньої школи. Серед німецьких вітчизняних акварелістів, визнання здобули Едуард Гільдебрандт, Каспар Фрідріх, Франц Крюгер та Адольф Менцель.

У Італії XIX ст. акварель за довершеності й розмаїтості та легкості мотивів часом перевищила англійський рівень. Художники Гіацинто Джиганті, Соломон Корроді загальновідомі, як визначні майстри сонячного яскравого пейзажу.

На початку XIX століття в Росії поряд із реалістичним живописом, особливо пейзажним, також набуває розвитку акварель, збагачуючи свою техніку притаманними їй малярськими якостями. Вона поступово стає самостійним видом мистецтва, яким оволоділи чудові виконавці. Разом із композиційними замальовками, виникли станкові акварелі. Набула свого розквіту акварельна ілюстрація. Краєвид і портрет, створені цим способом, поцінують на рівні із картинами.

Акварелі тоді писали за правилами олійного живопису, хоча малюнки були менших розмірів (художники Федір Алексєєв, Олександр Іванов і Карл Брюллов). Нова техніка проявилась і в мініатюрах на папері, митці використовували тонкий рисунок, детальне моделювання форми дрібними штрихами та крапками, зберігаючи чистоту фарб.

Починаючи із середини XIX ст., європейська акварель за сприяння англійських живописців набула значення окремого виду мистецтва. На чолі цього напрямку стояв Альфред Іст. На той період вона приживається і в Росії. Відомі акварельні ескізи Олександра Іванова з біблійної тематики. Досить значними і виразними за кольором й гармонійними жанровими сюжетами були твори: “Ходіння водою”, “Вірсавія”, “Італійський пейзаж”. Майстер камерного портрета Петро Соколов працює з ювелірною достовірністю, передає форму, свіжість і розкіш кольорових сполучень із ніжністю та яскравістю прозорої акварелі.

Портрет Кочубея та інші твори виконані ним з уживанням білил. Видатний живописець та рисувальник Карл Брюллов написав велику кількість унікальних акварельних композицій, визначних за технікою і колоритом. “Портрет Оленіних”, “Портрет невідомого”, “Повернення римського пастуха додому”, “Вершники”, а серія італійських жанрових сцен, пейзажі Грузії й Турції засвідчують неабиякий хист, творчий талант та яскраву самобутність цього аквареліста.

У царині акварелі значною мірою проявили себе Павло Федотов та Олександр Іванов – автор картини “Явлення Христа народу”, який створив низку жанрових малюнків, присвячених життю Рима: “Наречений, що вибирає сережки для нареченої”, “Аве Марія”. 1842 року з’являється акварельна серія на тему “Жовтневе свято в Римі”, “Сцена в лоджії”, “В Монте-Тестаччо”, “В Понте Молле”. З великою майстерністю здійснено художником численні акварельні пейзажі. Відомі його дивовижні за рисунком, композицією та колоритом ескізи на біблійні сюжети аж до монументальних розписів.

З аквареллю знався і Тарас Григорович Шевченко, який був учнем Карла Брюллова; той значною мірою підтримав талант свого вихованця. Його акварелі й автопортрети (пізнішого періоду) – “Чигирин із Суботівського шляху”, “Будинок Котляревського в Полтаві”, “Аскольдова могила”, “Церква Покрови в Переяславі”, “Циганка-ворожка”, “Марія”, портрети Є. Гребінки, О. Коцебу та інших. Перебуваючи в експедиції у горах Каратау (1853-1857 рр.) поет замальовував побут і життя місцевих казахів. У його акварелях відтворені “Ак-Миш Тау”, “Новопетровське укріплення”, “Мангишлак”, “Мангишлацький сад”, “Ханги-баба”, “Вид на Каратау”, “Мис Тюк-Карчай на півострові Мангишлак” тощо. Після повернення із заслання, під час подорожі Україною, Тарас Григорович писав акварельні пейзажі в Корсуні, Черкасах, Лихвині тощо. Його цікавило вирішення світла й тіні, яке успішно передано в пізній період його творчості. Шевченківським акварелям властивий точний рисунок, виразність силуету, тонке моделювання форми, психологічна образність персонажів.

Вдало володіли аквареллю послідовники Тараса Григоровича Шевченка – Лев Жемчужников, Іван Соколов, Костянтин Трутовський, Сергій Васильківський та інші. Загального визнання набули їх акварельні роботи: “Портрет козака Кирила Харченка” Льва Жемчужникова, “Щекавиця – місце, де похований князь Олег” Михайла Сажина, “Видубицький монастир”, “Старий Київ” та “В селі” Дмитра Безперчого, “Діти” Івана Соколова – прославляли український народ і рідну природу.

1880 року в Петербурзі “Общество поощрения художников” відкрило першу виставку, на якій були показані акварелі й естампи різних майстрів. У 1888 році під час восьмої виставки засновано “Товариство російських акварелістів”. Там виставляли свої роботи Василь Поленов, Олексій Боголюбов, портрети – Павло Федотов і були представлені праці салонно-академічних митців – Олексія Харламова, Костянтина Маковського, Петра Соколова й інших. Участь у вернісажі європейських величин сприяла розвитку акварелі і збагаченню майстерності загалом.

Значне місце посідала акварель в творчості таких визначних російських художників як Ілля Репін, Василь Суриков, Михайло Врубель, Валентин Серов та ін., які опановували різні жанри – пейзаж, портрет, натюрморт. Серед них вирізнялися композиції “Дівчина в російському вбранні”, “Неаполь”, “Севілья”, “Бій биків”, “Венеція” Василя Сурикова. Він володів чистою аквареллю, впевнено відтворював форму.

Ілля Репін, завдячуючи високій майстерності, вишуканості й техніці, спромігся передати в портреті внутрішній світ людини, зображуючи її в праці і творчості. Особливо це знайшло відображення в його портретах (Д. Менделєєва, Л. Толстого, Н. Делярова, Н. Нордман-Северової, Е. Званцевої), а також автопортрети, де надзвичайно яскраво зображено і передано психологічну глибину, що загалом притаманна його творам.

Валентину Серову вдалося досягти досконалості в жанрі пейзажу й портрета. Образи А. Лангового, дітей Боткіна, Саші – сина художника, С. Лукомської, А. Андрєєва вражають своєю виразністю, психологічністю, душевністю і вишуканістю. Відомі і його акварельні пейзажі – “Сірий день”, “Зарослий ставок”, “Біля перевозу”, “Село”. Загалом, простежується мистецька тенденція художника, коли прості мотиви передані з теплом і любов’ю.

У творчості Михайла Врубеля акварель була коштовним скарбом, в якому наявні всі набутки цієї техніки – прозорість, світлота, витонченість кольорових нюансів, її фактурність. Акварельні аркуші в нього мають графічну структуру чудового рисувальника. Кольором і грою світла в повітряному середовищі художник дуже майстерно оживляє натуру, дивуючи цим глядача. Його акварелі, мов самоцвіти, виблискують усіма своїми гранями. У портреті Т. Любатович у ролі Кармен чарівно поєднано променисті кольори, які м’яко переливаються один в одному. З особливим баченням світу і щедрою фантазією майстер створив такі відомі мистецькі шедеври, як “Морська царівна”, “Наяди і тритони” та “Східна казка”. В ескізах до розписів Володимирського собору в Києві прочитуються філософські теми життя й кохання. Віктор Васнецов зазначав, що врубелівський живопис виконано “особливими фарбами за красою, барвами справді казковими”. В ілюстраціях до творів М. Лермонтова та О. Пушкіна (чорна акварель) художник вміло використав білий колір паперу як найсвітліший, тут йому знадобилися прийоми світлотіньового моделювання, як протистояння світла й темряви. Кольорове вирішення й кольоровий задум дозволили Михайлу Врубелю бути неповторним майстром. Іван Грабар вважав його одним із найкращих акварелістів за всю історію російського мистецтва.

У акварельному живописі значне місце посідають роботи художників “Мира искусства”, які надзвичайно піднесли рівень культури книжкового оформлення та театральних декорацій. Театральний декоратор та пейзажист Іван Білібін належав до цієї когорти як відомий ілюстратор російських народних казок і билин, особливо

видань Олександра Пушкіна. В його малюнках поєднано сувору графічність рисунка з декоративністю кольору.

У творчості Євгена Лансере акварелі відводилася так само помітна роль. Його ілюстрації на історичні теми, яскраві ескізи до декорацій і фресок, чудові малюнки (наприклад, цикл ілюстрацій до повісті Л. Толстого “Хаджи-Мурат”) вражають своєю образністю й кольором. Художники Олександр Бенуа, Борис Кустодієв, Олександр Головін, Анна Остроумова-Лебедева, Віктор Борисов-Мусатов, Костянтин Юон, Дмитро Кардовський та інші, які працювали в ранній період своєї творчої діяльності, залишили велике надбання в царині акварелі. Свої найкращі ескізи декорацій Олександр Головін часто виконував переважно аквареллю. Цією технікою користувався також Віктор Борисов-Мусатов (“Портрет дами”, “Осіньна пісня”, “Куш ліщини”) та ескізи до робіт – “Весняна казка”, “Літня мелодія”, “Осіньний вечір”. Анна Остроумова-Лебедева, закохана в своє місто, з великою любов’ю писала аквареллю архітектурні пейзажі, передаючи красу й виразність просторових об’ємів і форм. Передусім, це її роботи – “Адміралтейство й Сенат”, “Петроград. Вид із Самсонівського мосту”, “Озеро в Павловську”, “Ленінград. Літній сад в інії”, “Царське село. Біла ніч”, “Перспектива Неви” тощо. Художниця глибоко вивчила матеріали й можливості акварелі, прагнучи зрозуміти й опанувати її таємниці.

З 1899 по 1904 роки виходив журнал «Мир искусства». Це була перша суто мистецька періодика в Росії, що потрапляла до бібліотек глибинки, де раніше хіба що бачили лише популярну «Ниву». На відміну від них друк у цьому виданні відзначався високою якістю на крейдяному папері й верже, а також застосовували найкращі методи репродукування (фототипія, автотипія, кольоровий друк із п’яти дошок), тому тут містилися кольорові репродукції, дуже близькі до оригіналу. На його сторінках друкували твори російських й іноземних художників, дослідницькі мистецтвознавчі статті. Для широкого загалу, особливо для молодих художників і художників старшого віку, цей журнал, за висловом Миколи Бенуа, «дав значну поживу й може принести значну користь». Саме видання «Мир искусства» сприяв у виробленні естетичних поглядів майбутнього художника, гімназиста старших класів Глухівської гімназії Георгія Нарбута, який на думку Платона Білецького, дослідника життя і творчості цього майстра, відчув себе одноступнем його авторів, відчув у їх особі своїх наставників. Полюбляючи чарівну лінію, молодий художник відкрив для себе твори Івана Білібіна, який був неабияким володарем лінії і вправно послуговувався кольором. Саме білібінську манеру роботи з кольором наслідував деякий час Г. Нарбут: «Стіна Соловецького монастиря», «Кутова башта Соловецького монастиря», ілюстрації до казки «Війна грибів» та інші. Пізні його акварелі стали подібними до кольорових естампів. Дмитро Кардовський аквареллю проілюстрував: комедію “Горе з розуму” Олександр Грибоедова та подав акварельні ескізи до постановок “Ревізора” Миколи Гоголя в Московському Малому театрі.

На початку ХХ століття заявив про себе жанровими сценами та ліричними пейзажами Олександр Герасимов. У його портретах відчутний вплив Костянтина Коровіна, Олександра Іванова, Михайла Врубеля, любов до творчості яких художник проніс через усе своє життя (портрети сестри Катерини, сестри Ньюші, сестри з маскою Венери, жіночий портрет).

Велике зацікавлення художників та мистецтвознавців викликала творчість Мартиросяна Сар’яна, який був учнем Валентина Серова. На початку свого шляху він писав твори, поєднуючи техніку акварелі й гуаші. В портретах цього часу всі малярські засоби – композиція, колір, навіть рух пензля вживалися з метою підвищення рівня емоційного сприйняття (“Портрет мами”, “Вірменка з Чалтиря”, “Російська дівчина”, “Дівчинка”). Роботи, виконані ним на тонованому папері, мали свою особливу кольорову гаму (“Автопортрет”). У пізніх його творах помітна вже декоративна умовність, чітка визначеність кольорів (“Вулиця східного міста”). Натюрморти

Мартиросяна Сар'яна відкривають ту його творчу рису, яка не має взірців у мистецтві тієї доби. Художники дожовтневого періоду на основі фундаментальної академічної школи плідно виступають у жанрах пейзажу, портрета, натюрморту, жанрової картини, ілюстрації, театральних декорацій. Вони, перебуваючи в творчих пошуках, постійно експериментуючи, відкривали нові, незвідані можливості акварелі.

Після 1917 року змінило своє обличчя й образотворче мистецтво. Громадянська війна, становлення й подальший розвиток нового ладу за непростих умов дали теми, до яких зверталися художники різних мистецьких течій та угруповань, їхні погляди на мистецтво часто були протилежними. Художники-акварелісти написали тоді неперевершені пейзажі, портрети, ілюстрації: Олександр Головін – “Квіти й порцеляна”, “Портрет В. Мейерхольда”; Дмитро Кардовський – “Рибальська слобода”, “В Переяслав-Залеському”, Олександр Дейнека – “Весна”, “В колгоспі”; Микола Купріянов – цикл “Повінь”, Артур Фонвізін – “Портрет актриси Д. В. Зеркалової”; Олена Кульчицька – “Сестра в червоному”, Григорій Світлицький – “Білі троянди”, “Ніч в Алушті”.

В Україні акварель розвивається зусиллями Геннадія Ладижевського, Карпа Трохименка, Григорія Світлицького, Миколи Самокиша, Семена Прохорова, Григорія Дядченка, Валентина Фельдмана та інших, які створюють чудові роботи. Серед них пейзажі Карпа Трохименка, виконані під час подорожі на Кавказ. Художник зумів передати найпритаманніше, типове життя того краю.

Акварелісти 20-х років, як правило, працювали в суворих традиціях станкового живопису. Вони залишили багато аркушів, які досі відзначаються своєю образністю. Митці не припинили пошуків монументальності, властивих усім видам мистецтв тієї доби. Їхні твори мають піднесену святковість, радісний тон.

Акварелі Григорія Світлицького, його портрети й натюрморти, квіти “Етюд”, “Квіти”, “Білі троянди”, “Весна, етюд”, “Квіти, натюрморт”, відображають чарівний світ природи й людських почуттів. Семен Прохоров, учень Іллі Рєпіна, вражає глядачів натхненністю своїх творів на багатьох виставках 20-х років у Харкові.

Мистецтво акварелі не стоїть на місці, маючи тісні стосунки із сучасним творчим розвитком у всій його різноманітності. На думку дослідника Володимира Павлова, акварель так само, як і живопис та графіка, охоплює всі жанри, на кожному етапі вона своїм характером та й самим існуванням зобов'язана як сучасності – усій сумі творчих завдань, що їх вона висуває перед митцями, так і минувшині, яка мовби утворює їх підґрунтя. У своїх пошуках художники, а також цілі художні напрями постійно звертаються до минулих здобутків. Але це незмінно викликано сучасними художніми завданнями. Кожен митець відчуває себе повновладним господарем величезних скарбів, народжених художнім генієм людства і користується ними так, як того вимагає від нього власний метод. Художники ніколи не обмежують себе одним лише улюбленим жанром чи технікою. І акварелісти так само вчаться у майстрів сусіднього цеху.

У творчості Максиміліана Волошина відчутний дух і мова японської гравюри, що довгі роки надихала й наснажувала митця. Його акварелі, витончені за технікою виконання і настроєм, їх ліричність, дещо посилюється завдяки поетичним назвам – «Мідний бубон ночі», «Звучання сонця із глибини віків», «Попелясте світло» тощо. Таким чином, створюється образ омріяної, загадкової й неповторної землі. В 1911-1913 рр. художник писав із натури переважно гуашшю в альбомі невеликого розміру 24x38 см на тонованому папері кремового, сіро-вохристого і срібно-сірого тонів, затеплюючи всі фарби. Тому, попри правдиву передачу, загальний колір у нього наближається до золотої сієни. Ці його роботи гуашшю були немовби підготовчим матеріалом і пов'язувалися з вивченням самої Кіммерії та створенням майбутніх художньо-поетичних краєвидів Криму. На початку першої світової війни митець пише аквареллю лише в майстерні, вважаючи, що цей вид потребує столу, а не мольберта.

Всі акварельні твори Максиміліана Волошина, за його ж висловом, то є «музично-кольорові композиції» на тему кіммерійського пейзажу й не збігаються з відображенням дійсності.

Значний внесок до української акварелі зробив Анатолій Петрицький серією портретів діячів української культури. Серед цих 40 аркушів – портрети П. Тичини, М. Семенка, А. Головка, Леся Курбаса, Н. Ужвій, П. Козицького, М. Вериківського та багатьох інших. Легко й віртуозно володіючи пензлем, упевнено поводячись з акварельними фарбами, художник передає у своїх творах драматичне бачення життя, виявляє талант проникливого психолога. Він вважає головним елементом художньої площини, що дає зорове, естетичне відчуття, ритм ліній, гармонію кольорів, взаємовідношення світла й відчуття матеріалу. Своїх героїв художник намагається здебільшого писати в інтер'єрах, надаючи стінам кімнат, вікнам, усім речам певний драматичний сюжет. Зображення будуються на контрасті прямих ліній, стрімко прокладаючи прямі лінії столів, стільців, віконних рам, що перехрещуються з іншими, які утворюють умовне тло. Постаті створені підкреслено плавними округлими лініями для живої пластики, протиставляючи світові холодної жорсткості кутів й прямих ліній емоційне сприйняття теплоти й радості життя. Широки впевнені лінії контурів наче зупиняють вільне розпливання акварельних плям, від чого форма набуває внутрішньої наповненості й тушовості.

Акварельні твори Анатолія Петрицького, як і все його мистецтво, набули певного впливу конструктивізму, свідомо підпорядковуючи художнім завданням, втілення складного образу людини того часу, інтелігента бурхливої доби. Створюючи сучасний мистецький образ, А. Петрицький, напевне, перебував під впливом свого побратима по мистецтву, відомого українського художника-кубофутуриста Олександра Богомазова, який в своєму трактаті «Живопис та елементи» дослідив логіку мистецького відчуття і психологію виникнення мистецького образу. На думку О. Богомазова, формула сучасного мистецтва складається з кількох первісних елементів. Перший – це лінія, другий – форма, яка завдяки ритму сполучає воедино елементи. Рух може відбуватися лише у просторі, тобто в середовищі, яке створено відношенням усіх елементів до того простору, в якому розвивається твір мистецтва.

Міський та індустріальний пейзаж стали новим словом в історії акварельного живопису й мистецтва взагалі. Згідно з програмами країни виростають заводи, електростанції. Художники присвячують свою творчість трудовому подвигу трудящих – Костянтин Богаєвський, Валерій Фалілеєв, Олексій Кравченко, Карпо Трохименко, Микола Волков, Олексій Шовкуненко та інші. Одними з найкращих досягнень в акварельному живописі тоді були твори Олексія Шовкуненка, написані на будівництві Дніпрогесу й Донбасу, на суднобудівних заводах і в заводських цехах. Митець подав образ великого відродження, використавши цілий арсенал живописних засобів. Художник згадував: «Великі, розміром в аркуш ватманського паперу, акварелі писалися впродовж одного сеансу: освітлення швидко змінювалося; сподіватися на те, що завтра о цій порі воно буде таким же, не доводилося. Та й натура, самі мотиви, захоплює чудові, спонукали до роботи «на одному подиху». Писав на сухому папері. Я малював, і в пам'яті мимоволі поставали акварелі мого улюбленого Френка Бренгвіна, його знамениті мости. Але тут все мало вигляд набагато величніший, ніж у творах уславленого англійського художника. Все рухалося, кипіло. А головне, в усьому відчувалася влада людини». Серія «Дніпробуд» із 70-ти акварелей, створених за три роки (1930-1933), набула гучного визнання серед глядачів у країні й за кордоном. На Всесоюзній виставці «Індустрія соціалізму» 1934 року їй було присуджено диплом другого ступеня. Деякі аркуші були презентовані на міжнародній виставці в Парижі 1937 року, де художник одержав золоту медаль. Майстерність вправного колориста дозволила йому передати і стан повітря, і сонячне сяйво. У цих акварелях особливо радісно й барвисто зазвучала праця великої будови. Наступні

роботи художника створено в 1936 році, під час подорожі будовами Донбасу та в 1937-1938 рр., перебуваючи на Харківському тракторному заводі. Аркуші, написані ним наприкінці 30-х років у Молдавії, вважаються класикою української акварелі тих часів. Вони не втрачають свого значення й донині.

Акварельний живопис переважав у творчості архітектора, художника-педагога Валентина Фельдмана. Він багато малював із натури; опанувавши складну техніку акварелі та розкривши її секрети, досяг значних успіхів. Створюючи зображення, цей майстер уміло моделював форму, деталі пейзажу, натюрморту, постійно тримаючи їх у єдності тону й колориту, вільно володіючи лесуванням та корпусним письмом. Його акварелі (“Осіньне листя”, “Будинок у Лубнах”, “Дерева у снігу” та інші) засвідчували глибоке розуміння законів техніки. Зокрема, цей автор подав надзвичайно цікаві теоретичні праці, присвячені акварелі й опубліковані у збірнику праць Київського інженерно-будівельного інституту (1939 року).

З початку 30-х років і до Другої світової війни акварель розвивається головним чином зусиллями ентузіастів, таких, як Григорій Світлицький.

Творчість Олени Кульчицької в цілому стала помітним явищем у мистецтві Галичини. Вона плідно працювала аквареллю: це пейзажі «Жатка», «Краєвид села Гребенів» та інші аркуші. Вона створила серії акварелей, об’єднаних єдиним задумом, – це цикл про народну архітектуру (близько 200 аркушів). Тут відчувається прагнення зберегти й утвердити непересічні духовні цінності, витворені українським народом упродовж століть на землях, захоплених Польщею. Тому рік за роком вона малює архітектурні пам’ятки Рогатина, Сокаля, центральної частини Прикарпаття й Карпат. У них художниця проявляє себе, як вчений-дослідник, який більше тяжіє до документальності. В інших її роботах дається взнаки темперамент живописця, що передає почуття прекрасного («Бойківські хати взимку», «Сільська хата»). Її акварелі сприймаються як образні картини рідного краю. Етнографічні етюди народних типажів нерідко стають в Олени Кульчицької справжніми портретами з певними психологічними особливостями, людською теплотою: «Дідусь у клапані», «Пастушок» та інші. Окрім етюдів, змальованих архітектурних пам’яток, пейзажів, етнографічних студій художниця вдається й до жанрових композицій. В 1938 році вона створила рідкісну жанрову акварель «Хлопчик із газетами», просякнуту роздумами про майбутнє молодої людини у великому, цікавому і складному світі.

Акварель розвивають і на Закарпатті учні Альберта Ерделі та Йосипа Бокшая – Андрій Коцка та Ернест Конратович.

Повернувшись після навчання у Празі, Федір Манайло пише краєвиди «Над річкою», «Стара церква», «Коні», «Гальявина», «Весна», «Вузька долина», «Осіній вечір» та інші. Ці роботи сповнені драматизму життя його народу. Добре охоплені художником закарпатські пейзажні мотиви в монументальних аркушах письма по мокрому; в них гори, оповиті хмарами, тягнуться до неба: туман, що ледь-ледь просвічується далеким сонцем, клубочиться в ущелинах, пливе над полонинами, викликаючи замріяння, відчуття чарівної краси своєї землі.

Відбиття воєнного лихоліття 1941-1945 років українські художники, евакуйовані в міста Сибіру, Уралу, Середньої Азії та Поволжжя, передали в техніці акварелі. Це – станкові твори, пейзажі, портрети, жанрові акварелі. Фронтовики – митці Микола Базилев, Володимир Болдирев, Михайло Глущенко, Іван Дзюбан, Микола Родін, В. Симашкевич та багато інших писали так само аквареллю, і їхні твори мають неоціненне значення для мистецтва й духовної культури народу. Акварелі Григорія Мелехова – «Бувалий солдат» та «Спрага» – стали неспростовним документом війни. Акварель для правдивості вражень від побаченого й пережитого сприяла виконанню короткотермінових етюдів-наляпків, закарбовуючи жахливі й героїчні сторінки війни. Ці скромні твори мають неабияке історико-художнє значення. На їх основі виникли численні твори живопису, графіки, скульптури, ужиткового мистецтва, які уславлюють

народний подвиг у війні.

У 1944 році в Харкові було відкрито художню виставку «Художники України – рідному Харкову», де експонувалися мистецькі твори воєнних років. Серед них були акварелі Олександра Шовкуненка – портрети Леоніда Первомайського, письменника Івана Ле, архітектора Володимира Заболотного. Ці акварелі, як і пізніші акварельні портрети, створені художником, зокрема скульптора Бориса Яковлева, фізіолога Олександра Богомольця, поета Максима Рильського стали найвидатнішим досягненням української акварелі того часу. Художник умів примхливу акварель обмежити рамками чіткого рисунка, зберігаючи водночас всю живописну принадність техніки. Рисунок олівцем для акварелі він доводив до завершеності і пластичності обличчя та постаті. Потім, «зодягав» його у живописну плоть, і олівець вкривався фарбою більшою чи меншою мірою, але завжди просвічувався крізь шар акварелі, що значно посилювало експресію. Він постійно писав портрети без попередніх ескізів – одразу на папері в попередньому рисунку знаходив композицію, розташування постаті на площині і в просторі.

На VIII художній виставці (1975 р.) серед акварельних робіт були твори Сергія Григор'єва, Володимира Колесника, Григорія Сокиринського, Івана Красного. Це пейзажі й жанрові акварелі, цикл акварельних праць Олександра Пашенка, присвячених відбудові Дніпрогесу, а також фронтові етюди Григорія Меліхова, серія портретів та пейзажі Олександра Шовкуненка, виконані в Москві й Києві. Тут уперше показано твори Осипа Куриласа і львівських майстрів. Окрім чотирьох робіт, присвячених темі війни, в техніці олійного живопису було виставлено акварель «Гуцули читають газету», створену художником в 1945 році, яка мала широкий розголос. Прекрасний рисувальник, художник легко й невимушено працював аквареллю над жанровою картиною «Колгосп у Щирському районі» та над численними ілюстраціями до українських народних пісень і до народних казок, творів Івана Франка й Василя Стефаника тощо.

Із середини 60-х років акварель, як було засвідчено республіканськими й всесоюзними виставками, що відбувалися з періодичністю в три-чотири роки, виявляє нових прихильників цієї техніки. Поряд уже з відомими майстрами Олександром Шовкуненком, Сергієм Григор'євим, Миколою Глущенком та іншими основоположниками нової української акварелі стають чарівники часто непередбачуваної творчості. Роботи Олександра Губарєва і Григорія Вербицького, Григорія Гавриленка і Олексія Фіщенка, Льва Призанта, Євгена Карциганова і Юрія Луцкевича, Геннадія Польового й Олексія Захарчука, Галини Григор'євої і Юлія Шейніса та багатьох інших майстрів відзначаються розмаїттям технічних прийомів. Сотні акварелей із різних міст України – Запоріжжя, Керчі, Луцька, Миколаєва, Кривого Рогу, Жданова (Маріуполя) – переконували, що цей вид мистецтва успішно розвивається і за межами центральних міст – Києва, Харкова, Одеси, Львова, Ужгорода.

У цей час відроджується туристична галузь. Прагнення до подорожей, радість бачити свою країну рідною домівкою – притаманне почуттям митців того часу. Отже, для більшості художників-мандрівників акварель стала найкращим засобом передачі дійсності. Оглядаючи зали акварельних виставок, наче здійснюєш подорож величезною країною, розглядаючи пейзажі Бухари й Самарканда, Єнісею й Байкалу, Балтики й Півночі, Криму й Кавказу, Донбасу й Карпат. Традиційно виїжджали творчі групи художників у різні кінці Батьківщини. З розвитком акварелі справжнім відкриттям можливостей були простори країни, її гори й долини, велич новобудов. Мистецтво цього жанру збагатилося незаними мотивами, темами й образами від творчого спілкування з життям. Саме тому на республіканській виставці «Художники України на передньому краї дев'ятої п'ятирічки» (1974) акварель посіла найприкметніше місце не лише за кількістю, а й за якістю художніх творів.

Митці, маючи прекрасну художню школу, глибше пізнають сутність свого

мистецтва, самоутверджуються. Тому живопис прагне бути більш «живописним», графіка – найбільш «графічною». Акварель, із усвідомленням своєї природи, набуває рис «акварельності». Для митців вона часто стає найголовнішим і єдиним зображувальним засобом. Микола Глущенко, Сергій Григор'єв, Тетяна Яблонська (Венеціанські етюди) використовують своєрідність акварелі, досконало володіючи її таємницями. Чудовими майстрами-акварелістами стали художники-графіки, живописці, архітектори, але для кожного із них це не була переважаюча техніка, всі вони невимушено засвоюють інші засоби зображення. Та непоодинокі митці працюють виключно аквареллю, здійснюючи свої творчі плани. Це Яків Басов, Василь Батюшков, Микола Бережний, Олег Васильєв, Георгій Вербицький, Сергій Луньов, Володимир Голованов, Василь Наконечний, Анатолій Пономаренко, Лев Призонт, Юрій Хіміч, А. Чернищук та інші.

Часом художники-графіки, які знають різні техніки, або живописці, які працюють олією, створюють акварелі найбільш «акварельними», уникаючи загальновідомих прийомів, штампів, і їхні твори стають окрасою виставок. Республіканські акварельні вернісажі I, II і III (відповідно 1965, 1972 і 1975 років) виявили різноманітні за мотивами, настроями й темами роботи класиків української акварелі й молодих, що в цілому утверджують ліричні пошуки в мистецтві. Переважно це акварелі-етюди, які народились у подорожах, де легко й невимушено віддзеркалено людські почуття й думки людини. Їм притаманна безпосередність і свобода вияву внутрішньої духовності; для техніки акварелі властиві заливання й відмивки, а також свідомо незавершеність.

Акварельні малюнки «по мокрому» побудовані на співставленні кольорових плям, які вільно розпливаються на площині аркуша, утворюючи умовні красиві форми (акварелі Лариси Чернищук).

Звичайно акварелі-етюди із подорожей не завжди стають творами ліричного спрямування. Часто вони передають, мовби документують, усе побачене, незвідане, що впадає в очі художнику-мандрівникові. Їх можна вважати беземоційним відбитком дійсності з численними деталями без мистецьких узагальнень, тому вони не завжди мають мистецьку цінність.

Відомий мистецтвознавець Володимир Павлов у своїй вступній статті до альбому «Сучасна українська акварель» (Київ – «Мистецтво»-1978) зазначає, що звертаючись до присутніх на відкритті Першої республіканської виставки акварелі, найстаріший радянський аквареліст Олександр Шовкуненко підтвердив, що «акварель може промовляти не лише тихим голосом, ліричною інтонацією, а й дзвінко, гучно, спілкуючись із широкими народними масами». В цих словах майстра, який був закоханий в акварель і вірив у неї всім серцем, відчувається бажання покінчити з іноді ще й досі поширеними думками про обмежені її можливості. І далі мистецтвознавець зазначає, що доробок художників періоду становлення української акварелі вияскравлює напрямок цієї діяльності. Це вже й згадувані портрети українських письменників пензля Анатолія Петрицького, малюнки Георгія Світлицького, Карпа Трохименка, Миколи Самокиша; нарешті, самого Олександра Шовкуненка (цілий цикл, присвячений Дніпрогесу; портрети 40-х років). Саме ці твори і започаткували розвиток того виду, який умовно хочеться назвати акварельними картинами на відміну від акварелі-етюда.

Простежуючи виставки після війни й пізніше, в 50-і роки, все менше було творів, що ґрунтувалися на попередньо зібраному натурному матеріалі, на глибокому аналізі й узагальненні вражень, творів із чіткою сюжетно-тематичною основою.

Виставки 60-70-х років засвідчили відродження акварелі-картини в працях Рафаеля Багаутдінова, Івана Копасенка, Миколи Кристончука, Валерія Купцова, Юлія Шейніса, Олексія Захарчука, Геннадія Польового, Галини Григор'євої, Олександра Губарєва, Олексія Фіщенка, Георгія Чернявського та багатьох інших. Ці твори виконані

на основі глибокого розуміння можливостей техніки акварелі в поєднанні із прагненням до узагальнень. Вони передають саме те, що існує поза інтересами станкового живопису олією, згідно із своїм своєрідним зображенням. Відмінності акварель-картини полягають у її вторинності стосовно живих вражень художника, закарбованих в етюд, який може стати підготовчим матеріалом і не бути акварельним. Щоб вдатися до картини аквареллю, художники виконують її олівцем, олією чи іншим засобом, вносячи не лише композиційні зміни до попереднього етюда, а й змінюючи трактування форми, пластики й техніки виконання. Акварель-картину визначає автор згідно зі своїм задумом, тому вона ніколи не повторює етюд. Акварель була й досі зберігає свою камерність, незважаючи на всі ознаки «картинності». Це мистецтво невеликих інтер'єрів для інтимного спілкування із глядачем. Воно розкриває вічні теми-природи, побуту, праці, речей, які оточують людину. Пейзаж, портрет, натюрморт – це найпоширеніші жанри акварелі. Менш використовуються сюжетно-тематичні композиції. Акварель торкається багатьох проблем мистецтва живопису, тому твори художників-акварелістів позначені пошуками, спільними для всього живопису. Майстри прагнуть назавжди відійти від сухих, надуманих схем, від натуралізму, дотримуючись справжніх образів.

Акварелі-картини різняться одна від одної не менш, ніж акварелі-етюди. Андрій Коцка у своїх творах створює ясний і цілісний світ людей Закарпаття. Його портрети і краєвиди, написані з великим відбором й узагальненнями, відбивають найголовніше, використовують замкнуті округлі лінії, які підкреслюють особливу душевність, гармонію, віру в людину. Володимир Голованов надає своїм акварелям монументального ладу, намагаючись одним поглядом охопити значний простір («Кривий Ріг. Рудник», «Вранішній Дніпропетровськ», «Київські пейзажі»). В інших композиціях змальовує умовний простір, наголошуючи на центральних постатях.

Акварелі-картини, написані на підставі опрацювання зібраного матеріалу, залишаються переважно ліричними. Георгій Вербицький у своїх роботах розкриває значно глибший зміст, ніж може дати звичайний дорожній етюд-наляпок. В нього особливо сяє світло, свої співвідношення кольору – дзвінкого, густого й щільного. Він наче зображує казкову країну. Його індустріальні пейзажі доведено до певної декоративності, суворого підпорядкування усіх елементів художньому задуму («Зварники», «Монтажники» та інші). Володимир Микита, як і майже всі художники-закарпатці, бачить природу, ніби на відстані, уникаючи будь-яких деталей. Саме тому скрізь відчувається якась таємничість із казковою красою («Сонячний день», «Вечір» та інші).

За висловом Володимира Павлова, в багатьох акварелях Олександра Губарева досвід графіка й аквареліста ніби злиті воедино. І пейзаж, і композиція майстра – це своєрідні малюнки аквареллю, з виразною їх конструкцією, де чітко виявлена й підкреслена лінійна побудова. І все ж живописець тут бере гору, й перед нами акварель, у якій колір сяє в усій повноті, чистоті, контрастуючи з білизною паперу. Він мовби опромінює його, й розквітчена червоним золотом і прохолодною синню, постає у творах карпатська осінь і карпатська зима, що встлала гори пухким снігом. Краєвиди Георгія Чернявського із серії «Камчатка» здійснено щільними напруженими кольорами на межі можливостей акварельної техніки. Олександр Фіщенко використовує дуже фактурний папір, аби вражало мерехтливе, неспокійне середовище, пронизане світлом. Для Льва Призанта притаманна прозорість акварелі. Тонким нашаруванням кольору він створює загадковий світ – водночас реальний і фантастичний. У такий спосіб художник завдяки властивостям матеріалу передає своє сприйняття мінливого нетривкого світлового стану довкілля.

Микола Глущенко запозичив усе найкраще із мистецтва імпресіонізму; тому уявляє предметний світ речей, як співставлення і своєрідну боротьбу контрастних кольорових плям. Саме тому й техніка а ще неповторні віртуозні глущенківські

імпровізації вирізняються особливо в останніх акварелях майстра. Величезний досвід допоміг художнику «бачити» твір ще задовго до початку роботи, для якої добираються матеріали для вільної імпровізації в казково-розмаїтих натюрмортах, пейзажах, зокрема в таких прекрасних композиціях, як аркуш «Шторм».

У кожному окремому випадку різним, але незмінно глибоким розумінням акварелі, умінням використати її властивості позначені твори Сергія Григор'єва, Олександри Павловської, Олексія Попова, Володимира Куткіна, Галини Гарковенко, Наталії Лопухової, Олексія Міщенко, Віктора Сидоренка, Віталія Мітченка, Василя Скаканді та багатьох інших.

Акварель, як живописна техніка, розвивається зусиллями митців – графіків, живописців, архітекторів, мистецтвознавців на підставі фундаментальної академічної школи.

Високий рівень майстерності в цій царині спонукає архітекторів до організації виставок групових і персональних, які завжди досить часто проводились, популяризуючи мистецтво акварелі. З великим успіхом пройшли персональні виставки вихованця Петербурзької Академії мистецтв-українського художника-архітектора Валентина Фельдмана після його смерті в декількох містах, зокрема, в Києві: (Музеї західного і східного мистецтва, 1940 р.; Будинок архітектора – 1960 р.; Музей російського мистецтва – 1965 р.), Харкові: (Будинок архітектора 1960 р.), Львові (Будинок архітектора 1960 р.), Севастополі (Картинна галерея, 1965 р.). Виставки акварелей-картин художника мали великий успіх. Одним із організаторів цих виставок у Києві був відомий архітектор і вчений Петро Юрченко (1900-1972). Він є автором численних акварелей серед яких: «Кам'янець-Подільський», «Путівль», «Хати на Полтавщині», а також організатором видання книги В.Фельдмана «Искусство акварельной живописи», яка вийшла друком у Київському видавництві «Мистецтво» (в 1967 р.).

Учень видатного архітектора Олексія Вікторовича Щусева архітектор-художник – Георгій Ткаченко (1898-1993) викладав акварельний живопис у Московському архітектурному інституті. З 1954 р. жив і працював у Києві, організував близько 30 персональних виставок. Його акварельні пейзажі з архітектурними пам'ятками України створені з надзвичайною вишуканістю і любов'ю.

Художник поетизує реально існуючу забудову, змальовуючи величні собори і скромні селянські хатини. Він відкриває в своїх краєвидах нові відтінки краси, піднесеності: «Водяний млин в с. Хохітві», «Вечір в с. Розкопанці», «Після дощу с. Розкопанці», «До парому», «Софія Київська». Ці твори зберігаються в музеї історії Києва, Державному історичному музеї України, Яготинському історичному музеї, Богуславському історичному музеї та багатьох інших зібраннях.

Майстер живопису і не менший майстер слова, архітектор-графік Юрій Хіміч (1928-2003), учень Олександра Шовкуненка, Сергія Єржиковського та Якова Штейнберга все життя присвятив подорожам з метою увічнення в своїх творах пам'яток культури України. Він був визнаний одним із кращих акварелістів СРСР. Його численні персональні виставки відбувались в різних містах України і країн світу.

Твори художника – акварелі і гуаші зберігаються в найвідоміших зібраннях в Україні і за її межами. Юрій Хіміч багато уваги приділяв педагогічній роботі, викладаючи техніку живопису в Київському інженерно-будівельному інституті 1964-1985 рр., пізніше, з 1989 року в Київському художньому інституті (нині Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Віртуозно володіючи пензлем і образною мовою, суть роботи аквареллю висловлював завжди лаконічно і влучно.

Інший учень Олександра Шовкуненка живописець Олексій Горбенко (1919-2009) плідно працював в техніці акварелі, є автором посібника «Акварельная живопись для архитекторов», який вийшов друком в м. Києві у видавництві «Будівельник» (1982, 1991 рр.). У виданні розглянуто методику акварельного живопису, його розвиток і

досягнення в творчості художників-архітекторів України.

Мистецтвознавці тієї доби ведуть не лише дослідницьку роботу в царині образотворчого мистецтва, але за покликом свого серця епізодично звертаються до олівця і пензля тому, що в їх особі живе і дослідник мистецтва, і художник – його творець. Учень Шовкуненка, живописець і мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства Платон Білецький (1922-1990) полюбляв олійний живопис; мистецтвознавець, кандидат мистецтвознавства Анатолій Шпаков – акварель; художник і вчений, автор книг з теорії образотворчого мистецтва: «Восприятие предмета и рисунка», «Цвет в живописи», «Композиция в живописи», «Мысли об искусстве» – Микола Волков (1897-1974) успішно і плідно працював, створивши величезне надбання акварелі; учень Стефанії Гебус-Баранецької, дослідник української графіки, популяризатор і колекціонер екслібриса Андрій В'юник (1914-2003) все життя був закоханий в легкість і тендітну прозорість непередбачуваної і примхливої акварелі. В численних подорожах вона була незмінною супутницею художника-мандрівника, художнім засобом передачі першого враження від побаченого. Невеликого розміру склейки паперу, або двосторонній стиратор розміром 20x30 см. слугували художнику для створення справді камерних, легких і швидких акварельних етюдів, фіксуючи мінливу колірну різноманітність докільля Львівщини, Карпат, Одещини, Криму: «Хата на окраїні Львова», «Задвірки» (с. Грабове на Одещині), «Карпатський етюд», «Хата в Дземброні», «Сігульда» (Прибалтика). «Айю-Даг перед дощем».

Вже давно стало традицією більш ґрунтовне опанування мистецтва живопису аквареллю на графічних факультетах мистецьких навчальних закладів. Отже, і своїм досвідом на цих факультетах діляться із студентством найкращі педагоги і віртуози пензля цієї примхливої техніки. Саме таким чарівником, подвижником акварелі був учень Григорія Світлицького, Фотія Красицького, Костянтина Єлеви – Іван Красний (1917-1988), який викладання акварелі в Київському художньому інституті підняв на високий рівень, перебуваючи на педагогічній роботі в інституті з 1949 року, з 1955 року – доцент.

Працював зі студентами індивідуально, демонструючи кожному принесені ним книги з репродукціями творів живопису світового рівня, акцентуючи увагу студентів на живописному і пластичному вирішенні в кожному окремому випадку, розпалюючи у студентів молодіжну завзятість. Завжди казав: «Треба виконувати так, щоб було смачно!», вселяючи в кожного студента рішучість, впевненість і віру в майбутній успіх. Іван Миколайович не володів поетичним словом, але віртуозно володів пензлем, був поетом акварелі. Він завжди мав при собі свої пензлі: один великий, інший – менший і вправно на практиці демонстрував студентам вирішення складних живописних завдань простими прийомами техніки акварелі. Тому бачити сам процес роботи майстра для студентів було найціннішим і найефективнішим в навчанні, ніж багато разів про це почути. Літні планери, які відбувались на базі інституту в Каневі, проводились під його керівництвом, де він разом із студентами зустрічав сонце вранці і проводжав його за обрій з пензлем у руках, створюючи аквареллю барвисті канівські краєвиди.

Його вихованці згадують свого вчителя з великою вдячністю, називаючи його делікатним, коректним, ввічливим і уважним. Серед них: Георгій Малаков і Григорій Гавриленко, Олександр Губарев і Василь Перевальський, Микола Грох і багато інших майстрів. Вони не є суто акварелістами, але кожен із них, завжди епізодично звертається до акварелі, маючи ґрунтовну базову підготовку. Можливо сама тема чи мотив вимагає акварельного вирішення, або внутрішній «акварельний» стан змушує художника бачити свою роботу в колірній, поетичній, емоційній розмаїтості.

Так, епізодично звертається до акварельного живопису графік, майстер офорта, віртуоз рисунка, естетично вимогливий до власних вишуканих композицій Андрій Чебикін. В своїх акварелях-картинах він ошадливо використовує кольорову гаму, надає великого значення характеру плями, витонченості, ритміки, бережливо ставиться до

зображувальної площини паперу. Його твори динамічні, експресивні, пластичні і тому надовго запам'ятовуються.

Як правило, художники не обмежуються виконанням творів лише станкового напрямку – акварелі-етюда чи акварелі-картини, вони часто працюють для книги. Ілюстрування книг художниками-графіками розширює й відкриває незвідані технічні можливості акварелі. Особливо яскравими, живописними якостями позначені «картинки» для малят.

Кожен художник виявляє свою особистість, свої нахили й, постійно вдосконалюючись у техніці акварелі, створює мальовничі образи природи – тваринного й рослинного світу тонкими, соковитими барвами, що викликають у читача почуття радості. Серед майстрів, які виступають і в галузі оформлення дитячої літератури, використовуючи, зокрема, акварель: Георгій Малаков, Анатолій Базилевич, Олександр Губарев, Олександра Павловська, Микола Компанець, Валентина Ульянова, Володимир Руденко, Галина Галинська, Ніна Денисова, Лариса Іванова, Антон Тетера, Олександр Івахненко, Василь Євдокименко та багато інших, а також художники-живописці Віктор Полтавець (1925-2007), Микола Стороженко та інші. Вони своєю творчістю ілюстратора книг, майстра станкових творів акварелі-етюда чи акварелі-картини збагачують мистецтво в цілому й акварелі, зокрема.

Георгій Малаков (1928-1979) – чудовий рисувальник, один із провідних майстрів станкової та книжкової графіки 1960-1970-х років. Наділений надзвичайною спостережливістю й багатою творчою уявою, художник опановував мистецтво акварелі під керівництвом Івана Красного. Перебуваючи в Каневі, написав серію ліричних пейзажів, також малював і літаки, танки й іншу військову техніку, що залишилась на Букринському плацдармі. В подорожі до Вінниччини і Львова малював акварелі із прискіпливим опрацюванням деталей. Митець поєднував в одній роботі різні техніки для більш виразного створення художнього образу. Кольорову акварель у нього доповнює рисунок пером та чорною тушшю.

Анатолій Базилевич (1926-2005) – художник багатогранного таланту, широкого творчого діапазону, майстер виразного почерку, що передавав психологічні особливості дійових осіб. Він завжди успішно використовує акварель в ілюструванні книжок, часто сполучаючи її з рисунком пером та чорною тушшю («Казки» Г. Андерсена, «Угорські народні казки», «Пан Халявський» Г. Квітки-Основ'яненка, казка В. Симоненка «Цар Плаксіє та Лоскотон» тощо). У блискучих акварелях та малюнках пером художник досягає історичної достовірності.

Надія Лопухова – художник станкової та книжкової графіки, яка зробила значний внесок у розвиток української графіки. Вона працює в різних графічних техніках: гравюрі, літографії, офорті, полюбляє рисунок пером. Її акварельні ілюстрації для дітей молодшого віку мають своєрідне образне вирішення. Це автор чудових малюнків до віршованої збірки Наталі Забіли «Про дівчинку Маринку», українських народних казок «Названий батько» та «Колосок». Майстриня вміє передати в акварелях пластику й ритм, що надає її творам цілісності й гармонії. Використовуючи колір, художниця повніше розкриває зміст, стверджуючи радісний стан людини в її добродійних справах. Постійне спілкування з навколишньою дійсністю з олівцем і пензлем у руках стали невід'ємною потребою її життя, засобом збагачення новими образами й життєвими картинами. У неї короткотермінові начерки-етюди зберігають безпосередність і щирість перших вражень. «Акварельність» її акварелей в пейзажі й натюрморті з використанням фактурності і м'якості мазка, динаміці розміщення кольорових плям за рисунком, згідно з ритмом й гостротою композиційного задуму сповнюють образність й емоційність твори чи то акварелі-етюда чи акварелі-картини.

Микола Компанець – учень Георгія Якутовича та Григорія Гавриленка, засвоїв для себе основи їхнього високого мистецтва ілюстрації і станкової графіки ліричного спрямування. Він ілюструє книжки для широкого загалу, використовуючи акварель.

Йому притаманна особлива художня вдача, майстерність у створенні станкових творів ліричного спрямування.

Микола Грох – художник-графік, майстер станкової картини й ілюстрації. Працює в різних графічних техніках: гравюрі на лінолеумі й металі, рисунку пером, у техніці акварельного живопису. Завжди в пошуку свого творчого шляху. Для себе художник обрав акварель і техніку малярства, що на межі графіки й живопису олійними фарбами чи іншими художніми засобами.

Непередбачуваність акварелі з її складністю, багатогранністю й красою потребує від художника особливого розрахунку, своєї методики здійснення зображення на основі ювелірної точності руки й ока. Маючи ґрунтовну академічну школу, художник знаходить свою манеру, поєднуючи акварель з олійною пастеллю, олівцями. Інколи присипає ще зволожений акварельний малюнок солями, щоб одержати дивовижні кольорові розводи, фактуру акварельних плям. Для цих експериментів у техніці, як і в минулому так і нині, художник обрав натюрморт. Головним його героєм стали іриси – квіткові символи миру, духовності, що з давніх-давен були джерелом натхнення. Ніжні, вишукані квіти, різні за формою і різноманітні за кольором, надовго зачарували художника, який володіє шляхетністю акварелі. Площина за площиною, мазок за мазком, з ювелірною точністю, вправним рухом пензля художник пише свої диво-акварелі вже понад десять років. Його мистецтво увібрало всі творчі досягнення, яких торкнувся художник, наче дзеркало, що сприймає й відбиває, часто вже перетворену реальність.

Мистецькі вернісажі, що відбувалися раніше й ті, що з'явилися тепер у різних містах України, віддзеркалюють ті художні явища, які притаманні своєму часові. Для широких верств суспільства, особливо глибинки, віддалених сіл та селищ мистецьке життя висвітлювали публікації мистецтвознавців та фахівців у друкованих виданнях, зокрема фахових журналах «Образотворче мистецтво», «Артанія» тощо. Часописи «Україна», «Зміна» завжди вміщували кращі твори художників, які супроводжувались пояснювальними дослідженнями.

Найширше й найглибше засвоюється образотворче мистецтво через ілюстрацію. Перлини в цій царині належать майстрам різних графічних технік і зокрема в техніці акварелі. Вони знайомлять людей з основами моральних засад життя, викликають прекрасні почуття й помисли, загострюють думки, наповнюючи їх завзяттям. Саме ілюстрація невимушено, тактовно вводить у чудовий світ краси, пробуджує мислення й фантазію, творчі здібності, запрошує молодь до олівця й пензля. Тому першими малюнками початківців стали копії улюблених малюнків, або репродукцій картин. Кращих із них у майбутньому чекають мистецькі студії й вищі мистецькі заклади для опанування підвалин образотворчого мистецтва під керівництвом фахівців. І хто знає, можливо мистецтво акварелі-етюда, мистецтво акварелі-картини чи акварельної ілюстрації провідних майстрів України: Івана Красного і Льва Призанта, Олександра Губарева і Наталії Лопухової, Георгія Малакова й Анатолія Базилевича, Миколи Компанця й Миколи Гроха та багатьох інших стануть тим благодійним підґрунтям для подальшого розвитку акварелі в усьому її ще не звіданому розмаїтті.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Акварель: Гос. Третьяковская галерея/ Авт.-сост. Е.Б. Логинова. – Л.: Аврора, 1974. – 160 с*
2. *Калнинг А. К. Акварельная живопись. М.: Искусство 1968, – 76 с. ил.*
3. *Каменская Г. Д. Акварель XVII-XIX вв. Л., 1937.*
4. *Капланова С. Т. Русская акварельная живопись конца XIX – начала XX века. М.: Искусство, 1968. – 38 с.*
5. *Франсуа Долт. Французская акварель XIX века. М.: Искусство, 1981. – 176 с. ил.*
6. *Грох Микола Никифорович «Акварель» Київ ВД АДЕФ-Україна 2011.*
7. *В.О Шпак «Основи живопису Акварель» Київ 2013. - 256 с.*